

HORVÁTH BALÁZS ISTVÁN,
KISS M. NORBERT,
KOLOZSI PÁL PÉTER

MULTIDISZCIPLINARITÁS ÉS KÖZGAZDASÁGTAN

Mit tanulhatnak
a közgazdászok más
tudományágaktól?

*„A gazdasági folyamatokat széles
spektrumban, valamint a fenntarthatósági
és stabilitási aspektusokat is
figyelembe véve szükséges vizsgálni.
Ebben segíthet az egyéb
tudományágaktól való tanulás,
ahogy az korábban, a közgazdaságtan
megszületésénél is jellemző volt.”*

A FEJEZETHEZ
TOVÁBBI ONLINE
HÁTTÉRANYAGOK
ÉRHETŐK EL

A tudománytörténet a folyamatos fejlődés története. Bár a megválaszolandó kérdések adottak, de a megválaszolásukhoz használt megközelítések változhatnak. Nem jelent kivételt ebből a szempontból a közgazdaságtudomány sem, különösen, hogy a koronavírus-járvány végleg véget vetett a kiszámíthatóság korának, így arra készülhetünk, hogy egyre jobban érvényesül a tudományok közötti párbeszédből adódó szinergia. Tekintsük hát át, hogy mit tanulhat a közgazdaságtan az egyéb tudományágaktól!

KÖZGAZDASÁG BIZONYTALAN IDŐKRE: MIT TANULHATUNK A KVANTUMFIZIKÁTÓL?

Az általános közgazdasági gondolkodást a mai napig áthatja a newtoni szemlélet, azaz, hogy a gazdaságot lehet mechanisztikusan szemlélni, egy olyan gépként, ami bizonyos inputokra mindig ugyanazokkal az outputokkal reagál. A kvantummegközelítés Orrell (2018) szerint eltér ettől – lássuk miben!

- 1. A bizonytalanság jelentősége.** Minden mérés bizonytalan, azaz „a globális kvantumvilágban racionális döntéseinket a bizonyosság helyett a valószínűségekre alapozhatjuk” (Matolcsy, 2021).
- 2. Kvantum-látásmód.** A gazdaság vizsgálatakor a fókusz a gazdaság energiájának megfeleltethető pénzre kell helyezni.
- 3. Dualitás.** A hullámrészecske kettősség alapján a dualitás a pénzt is jellemzi, egyszerre van fizikai formája (érme, bankjegy), illetve virtuális megjelenése (elektronikus pénz).
- 4. Mérés.** Ahogy a kvantumfizika a mennyiségekre alapvetően bizonytalanként tekint, a közgazdászok szemében az érték fogalma nagyon bizonytalan.
- 5. Megfigyelési hatás, határozatlansági effektus.** A mérés befolyásolja a mért rendszert (határozatlansági reláció): a mai ár hat a jövőbeli árakra, a gazdaságról alkotott elméletek pedig maguk is alakítják a gazdaság működését.
- 6. Kvantum-összefonódás.** A pénz összefonódási eszköz – gondoljunk csak a hitelezésre, amely definíció szerint összeköti a hitelfeltevőt és a betételhelyezőt.
- 7. Emberkép.** A gazdasági szereplők döntéseit nagyban befolyásolja, hogy összefonódtak, miközben gyakran határozatlanok, esetenként pedig paradox következtetésre jutnak.

A közgazdaságtan nem a „szűkösség tudománya”, hanem a „pénz tudománya”, hiszen a gazdasági élet alapegységei mindig monetáris tranzakciók, amelyek természetesen nem képzelhetők el pénz nélkül.

5.1. ábra: Kapcsolódási pontok
a kvantumfizika és a közgazdaságtan között

Forrás: saját szerkesztés, Orrell (2018) alapján

„AZ ÁLTALÁNOS KÖZGAZDASÁGI
GONDOLKODÁST A MAI NAPIG ÁTHATJA
A NEWTONI SZEMLÉLET,
AZAZ, HOGY A GAZDASÁGOT LEHET
MECHANISZTIKUSAN SZEMLÉLNI,
EGY OLYAN GÉPKÉNT,
AMI BIZONYOS INPUTOKRA
MINDIG UGYANAZOKKAL
AZ OUTPUTOKKAL REAGÁL.”

KÖZGAZDASÁGTAN ÉS BIOLÓGIA: AZ IDEGRENDSZER SZEREPE A DÖNTÉSEINKBEN

A biológia, különösen az idegtudomány terén elért tudományos fejlődés, korábban elképzelhetetlen mértékű bepillantást enged az emberi agy működésébe, így a döntéshozatali mechanizmusok megértése terén nagymértékben hozzájárul a közgazdaságtudomány fejlődéséhez.

Néhány példa a fentiekre:

1. **A választások időbeli, intertemporális vetületei.** Azonos javakat másképpen értékelünk, árazunk eltérő időpontokban, így a döntéseink azonos közgazdasági inputok mellett is eltérhetnek.
2. **A döntéshozatal szociális vetületei.** Az agyműködést és a gazdasági döntéseket olyan tényezők is befolyásolják mint a bizalom, kölcsönösség, fair bánásmód, reciprocitás.
3. **Döntéshozatal nyomás alatt, bizonytalan és kockázatos helyzetekben.** A neuroökonómia figyelembe veszi, hogy a stresszhelyzet, bizonytalanság, korábban nem tapasztalt szituációk hatással vannak az emberi reakciókra, kockázati preferenciákra, veszteségkerülésre.

A PSZICHOLÓGIA INTEGRÁLÁSA: A VISELKEDÉSI KÖZGAZDASÁGTAN FELEMELKEDÉSE

Az emberi viselkedés elemzésére – a neuroökonómia mellett – jelentősebb hangsúlyt fektető és ismertebb irányzat a viselkedési közgazdaságtan, amely napjainkban egyre inkább a közgazdasági fősodor részévé válik. Ahogyan a közgazdaságtudományi Nobel-díjas Richard Thaler fogalmazott: **„A viselkedési közgazdaságtan olyan sikeressé válhat, hogy eltűnhet, hiszen így minden közgazdaságtani kérdés annyira lesz viselkedési, amennyire szükséges.”**

A viselkedési közgazdaságtan fókuszában a korlátozott racionalitás áll, amely fontosságára először Herbert Simon társadalomtudós hívta fel a figyelmet (Simon, 1955). Könnyen belátható, hogy a klasszikus közgazdaságtani modellek aktora, a racionális homo economicus a valóságban sok esetben nem képezi le megfelelően a valóságban lezajló folyamatokat. A racionálishoz viszonyított mentális torzításokat és azok döntésekre gyakorolt hatásait elsősorban a mikroökonómiai modellekbe és ezáltal a gazdaságpolitikai kutatásokba, valamint a viselkedési pénzügyek tudományterületébe építették be a közgazdászok. **Az egyének gyakran nem tökéletesen racionális, mikroszintű döntései a teljes gazdaság szintjén is hatást gyakorolhatnak, befolyásolva a pénzügyi piacok mellett a makrogazdasági ciklusok alakulását is.**

RICHARD THALER
ELŐADÁSA
A NOBEL-DÍJ ÁTVÉTELE
UTÁN, 2017-BEN

HÁLÓZAT-, RENDSZER- ÉS KOMPLEXITÁS-ELMÉLET KÖZGAZDÁSZ SZEMMEL

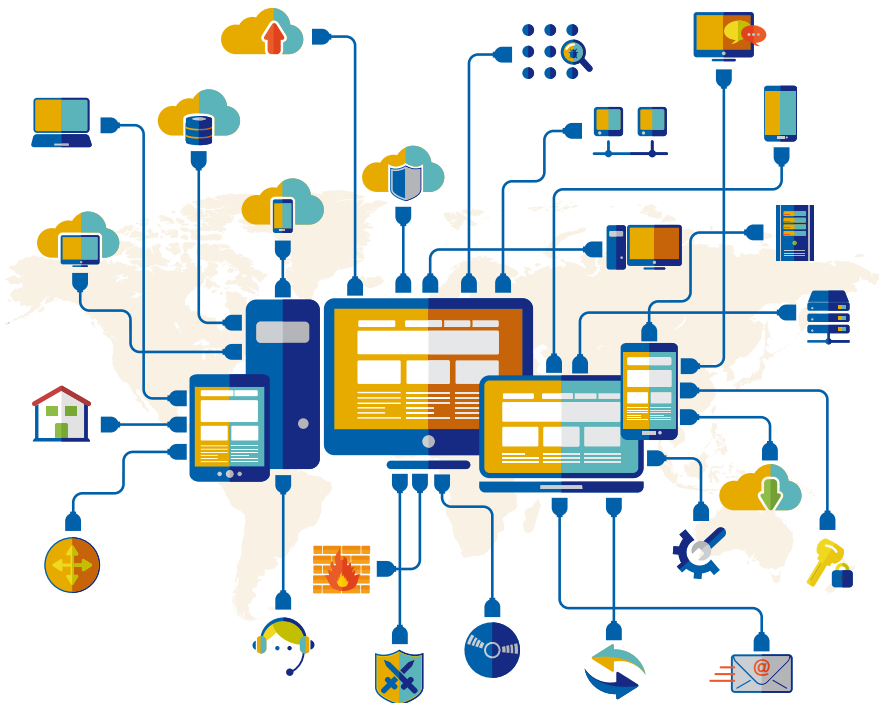
A globalizáció és a digitalizáció nyomán felértékelődött a hálózatok szerepe a társadalom és a gazdaság értelmezésében. Néhány példa, amelyek esetében a hálózatelmélet kiegészítheti a közgazdaságtant (Easley and Kleinberg, 2010 alapján):

1. **A változások, rendszert ért sokkok hatásmechanizmusa.** A hálózati topológia, a kapcsolatok sűrűsége befolyásolja a rendszerben megjelenő sokkok hatását.
2. **Rendszerekockázat.** Az erőteljesen összekapcsolt események, szereplők a rendszerben megjelenő súrlódásokon, kockázatokon keresztül magát a rendszer stabilitását veszélyeztethetik.
3. **Hatványfüggvény jelentősége.** A hálózatelmélet rávilágított, hogy a komplex rendszerekben a folyamatok nagyon gyakran hatványeloszlással írhatók le legjobban (Barabási, 2010).
4. **Rendszerek kijátszása, pénzügyi összeomlások.** A komplex közgazdaságtannak célszerű úgy tekintenie a gazdaságra, mint ösztönzők és érdekek komplex hálózatára, amelyben van lehetőség a manipulációra, és ezáltal a rendszer összeomlására is.
5. **Piacok mint hálózat.** A piacon az eladók és vevők hálózatában áruk, javak és ellenértékük, emellett információk is áramlanak.

INFORMÁCIÓTECHNOLÓGIA, DIGITALIZÁCIÓ ÉS KÖZGAZDASÁGTAN

A közgazdaságtan és technológiai fejlődés összekapcsolódásából új megoldások, koncepciók születhetnek, amelyekből a bigtech/fintech cégek szárnyaló sikere, dinamikusan növekvő kapitalizációja alapján a közgazdaságtannak is érdemes tanulni.

1. **Automata és önfejlesztő gazdaság.** A digitalizáció, információs technológia fejlődése egyre inkább lehetővé teszi az automatizálást a gazdaság szinte minden területén.
2. **Diszruptív technológiák terjedése.** Az új technológiákat számos szereplőnek alkalmazni kell, széles körben el kell terjedniük, mielőtt a társadalom alkalmazkodni tud.
3. **Házon belüli interdiszciplináris munkamegosztás.** Nemcsak a fintech cégek, de a tradicionális pénzügyi intézmények is egyre nagyobb létszámban alkalmaznak eltérő szakmai háttérrel rendelkező kollégákat, például informatikusokat, fizikusokat, matematikusokat.
4. **Ökoszisztéma-építés.** A nagy technológiai cégek nem pusztán terméket fejlesztenek, hanem ökoszisztémát építenek.
5. **Társadalmi hatás.** A technológiai fejlődésnek nemcsak a gazdasági növekedésre lehetnek implikációi, hanem a társadalmi berendezkedés stabilitására, azaz akár a demokráciákra nézve.

*A szociális összekapcsoltság,
a digitalizáció olyan új üzleti koncepciók,
modellek kialakulását eredményezte,
amelyek radikálisan szakítanak a korábbi
hagyományokkal, így elemzésük,
modellezésük a meglévő
modellek fejlesztését követeli meg.*

LERA BORODITSKY
KOGNITÍV TUDÓS
TED ELŐADÁSA

VISSZA AZ ALAPOKHOZ: A TÖRTÉNELMI TAPASZTALAT JELENTŐSÉGE

A közgazdaságtannak ideje túllépni azon a megközelítésen, hogy a történészeknek csak az a feladata, hogy illusztrációkat keressenek a közgazdasági elméletekhez. **A közgazdászok ugyanis tanulhatnak is a történészektől – hiszen minden empirikus kutatás gazdaságtörténeti elemzés, és a komolyan vehető teóriák mögött minden esetben van empirikus alátámasztás is.**

A gazdaságtörténészek közelebb vihetik a valósághoz az elméleti konstrukciókként születő közgazdasági teóriákat, hiszen az elméleteket tesztelik, ezzel hozzájárulnak az esetleges elméleti finomhangoláshoz és a tényekkel nem alátámasztható hibák kijavításához. A gazdaságtörténet épp azzal foglalkozik, hogy

1. mi tette lehetővé konkrét esetekben a növekedést és a fejlődést, illetve, hogy
2. miképp, miért és mikor történtek a gazdaság szempontjából fontos változások, különös tekintettel a hosszú távú növekedésbefolyásoló érdemi tényezőkre.

A „valóság próbáját kiállt” példából sokat lehet tanulni. De az is igaz, hogy a múltbeli gazdasági folyamatokat nem szerencsés sem túlságosan „közgazdász szemmel”, sem túlságosan „történész szemmel” értékelni, hanem a két megközelítés közötti egyensúlyra kell törekedni. ◀

A NYELV MINT GONDOLKODÁST FORMÁLÓ TÉNYEZŐ

A viselkedés, kultúra és nyelv közötti kapcsolat jellege a mai napig nem lezárt kérdés, jelenleg a nyelvészek általános álláspontja az, hogy a nyelv hatással lehet a gondolkodásra. Egyes népcsoportok eltérően közelíthetnek meg egyes absztrakt témaköröket vagy akár gyakorlati problémákat is, aszerint, hogy milyen vonatkozó kifejezéseket használnak, amelyre néhány példa Boroditsky (2017), valamint Ginsburg és Weber (2020) gyűjtése alapján:

1. **Az idő felfogása.** Az idő mint elvont fogalom reprezentációja eltérően jelenik meg egyes nyelvekben. Az idő nyelvi interpretációja olyan döntésekre is hathat, amelyek kifejezetten gazdasági jellegűek. Azon nyelvek használói, amelyekben a jövőbeliség erősebben van jelölve, „távolibbnak” érzékelhetik azt, és jobban diszkontálják a jövőbeli eseményeket.
2. **A szándékosság és felelősség nyelvi megjelenése.** Azt, hogy egy esemény szándékosan vagy véletlenül történt, eltérően hangsúlyozzák egyes nyelvek, amelyek befolyással lehetnek arra, hogy mekkora felelősséget tulajdonítunk egy cselekmény elkövetőjének, vagy egy baleset okozójának.
3. **A térbeliség és az irányok.** Egyes nyelvek esetében olyan alapvető dolgok is, mint az irányok kifejezése, máshogy valósulnak meg, amely befolyásolhatja a tájékozódási képességet is.

**A NYELV NEMCSAK EGY GAZDASÁGI
INTERAKCIÓKHOZ SZÜKSÉGES TÉNYEZŐ,
HISZEN TEKINTHETŐ EGY NEMZETI
SAJÁTOSSÁGOK ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGEK
MENTÉN KIALAKULT KÖZÖSSÉGI
KONVENCIÓNAK, AMELY ÁLLANDÓ
KÖLCSÖNHATÁSBAN ÁLL
A HASZNÁLÓINAK
GONDOLKODÁSMÓDJÁVAL.**

INTERJÚ
CLAUDE DIEBOLTAL

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barabási, A. L. (2010): Villanások.** Nyitott Könyvműhely
- Boroditsky, L. (2017): How language shapes the way we think.**
TED, November 2017
- Easley, D. – Kleinberg, J. (2010): Networks, Crowds, and Markets:**
Reasoning about a Highly Connected World. Cambridge University Press
- Ginsburgh, V. – Weber, S. (2020): The Economics of Language.**
Journal of Economic Literature, 58 (2): 348-404
- Matolcsy, Gy. (2021): Új Fenntartható Közgazdaság II.**
<https://novekedes.hu/mag/matolcsy-gyorgy-uj-fenntarthato-kozgazdasag-ii>
- Matolcsy, Gy. (2021): Rational expectations are still possible**
<https://www.mnb.hu/en/pressroom/publications-of-the-governor/2021/matolcsy-rational-expectations-are-still-possible>
- Orrell, D. (2018): Quantum Economics:** The New Science of Money.
Icon Books.
- Simon, H. A. (1955): A behavioral model of rational choice.**
The Quarterly Journal of Economics, vol. 69, n. 1, February: 99-118